

ФІЛОСОФСЬКІ КОНЦЕПЦІЇ:
ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

DOI 10.33930/ed.2019.5007.48(1-3)-1
УДК 544.17.18.(045)

**АБСОЛЮТНА ЦІННІСТЬ ЖИТТЯ – ЗАСАДНИЧИЙ ПРИНЦИП
СУЧАСНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕТИКИ**
*THE ABSOLUTE VALUE OF LIFE IS THE FUNDAMENTAL PRINCIPLE OF
MODERN ENVIRONMENTAL ETHICS*

Н. В. Анацька
І. А. Кравченко
В. Б. Пенюк

Актуальність теми дослідження зумовлена потребою у виокремленні і дослідженні засад екологічної етики в якій абсолютна цінність життя являє собою першорядний принцип, зорієнтований на її нормативно-регулятивні імперативи, ціннісно-категоріальні установки, морально-етичні норми. У зв'язку з цим зазначається, що виявлені межі прогресу з очевидністю розкрили, з одного боку, граничні можливості нашої планети, а з іншого – показали у новому світлі етичні проблеми сучасності, оскільки наші дії здатні подолати шкоду, нанесену природному середовищу для збереження людського буття. Насамперед йдеться про екологічний підхід, а отже, і про екологічну етику. Тому, будь-які дослідження з питань відповідального ставлення до природного буття мають наукову новизну.

Постановка проблеми. Стала очевидною необхідність пошуків нових ціннісних орієнтацій та морально-етичних норм регуляції суспільства, обговорення яких перемістилось в площину екологічної етики.

Визначено, що найбільшого значення набувають екогуманістичні принципи, свідомо обрані людиною як екологічні цінності та ідеали, що стають засадою сучасної екологічної етики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішення сучасних екологічних проблем не можливо уявити без дослідження проблем екологічної етики, філософії моралі. Публікації на тему екологічної етики, етики

Urgency of the research is determined by the need to identify and study the foundations of environmental ethics, in which the absolute value of life is a primary principle oriented to its normative and regulatory imperatives, value-categorical attitudes, moral and ethical norms. In this regard, it is noted that the identified limits of progress on the one hand clearly revealed the limit possibilities of our planet, and on the other hand, they showed in a new light the ethical problems of our time, since our actions are able to overcome the damage caused to the natural environment in order to preserve human being. First of all, it is about an ecological approach, and therefore, about ecological ethics. So, any research on issues of responsible attitude to natural existence has scientific novelty.

Target setting. The need to search for new value orientations and moral and ethical norms of society regulation became obvious, the discussion of which moved to the plane of environmental ethics.

It was determined that ecohumanistic principles, consciously chosen by man as ecological values and ideals, which become the basis of modern ecological ethics, acquire the greatest importance.

Actual scientific researches and issues analysis. It is impossible to imagine solving modern environmental problems without studying the problems of environmental ethics and moral philosophy. Publications on environmental

відповідальності маємо у Г. Йонаса, О. Леопольда, А. Швайцера. Вони створюють онтологічну етику цінностей, де буття і збереження буття посідають центральне місце. Концепцію збереження буття підтримують: А. Шопенгауер, А. Швайцер, Т. Майер. Проблеми взаємодії екологічної етики і науки висувають О. Геффе, Р. Гольфельд, Й. Рау, І. Фогель та інші.

Українські філософи досліджують принципи відповідальної політики, екологічної етики, філософські проблеми екологічної освіти, філософії освіти: Т. Гардашук, О. Базалук, В. Баранівський, Г. Берегова, В. Гур, А. Єрмоленко, З. Самчук, М. Кисельов, В. Крисаченко, К. Корсак, Т. Черноштан та інші. Але не зважаючи на вагомий внесок філософів, питання екологічної етики, етики для екологічної освіти завжди потребують розгляду.

Постановка завдання. Показати необхідність концепції ековіталізму для екологічної етики та її методологічних засад. Розглянути становлення екологічної етики на засадах абсолютної цінності життя, яка має вплив на формування життєво-ціннісних орієнтацій сучасної людини, втілення основних цінностей екологічної етики в практику. Усвідомити, що прийдешнє людство залежить від того, чи усвідомить воно необхідність екологічної етики, екологічної відповідальності, екологічно доцільної поведінки для збереження життя на нашій планеті.

Виклад основного матеріалу. У статті досліджується покладена в основу екологічної етики, концепція ековіталізму насамперед як екологічне забезпечення життя, орієнтоване не просто на збереження своїх природних підстав, а на історично сформоване суспільне ставлення до природи як до цінності. Разом з тим людська діяльність, як морально регульована життєдіяльність, базується не на суто природничих детермінаціях, а в новій якості природно-історичного процесу, основою розуміння якого не сама природа, а цінність природи як похідної соціального прогресу. Це дає підстави

ethics and ethics of responsibility are available from H. Jonas, O. Leopold, and A. Schweitzer. They create an ontological ethics of values, where existence and preservation of existence occupy a central place. The concept of preservation of existence is supported by: A. Schopenhauer, A. Schweitzer, T. Mayer. Problems of the interaction of environmental ethics and science are put forward by O. Geffe, R. Holfeld, Y. Rau, I. Vogel and others.

Ukrainian philosophers explore the principles of responsible politics, environmental ethics, philosophical problems of environmental education, philosophy of education: T. Hardashuk, O. Bazaluk, V. Baranivskyi, H. Berehova, V. Gur, A. Yermolenko, Z. Samchuk, M. Kiselyov, V. Krysachenko, K. Korsak, T. Chornoshtan and others. But regardless the significant contribution of philosophers, questions of environmental ethics, ethics for environmental education always need consideration.

The research objective. Show the necessity of the concept of ecovitalism for environmental ethics and its methodological foundations. Consider the formation of environmental ethics on the basis of the absolute value of life, which has an impact on the formation of life-value orientations of modern people, the implementation of the main values of environmental ethics in practice. Realize that the future of humanity depends on whether it realizes the need for environmental ethics, environmental responsibility, ecologically appropriate behavior to preserve life on our planet.

The statement of basic materials. The article examines the concept of ecovitalism, which is the basis of environmental ethics, primarily as an ecological support for life, focused not simply on the preservation of its natural foundations, but on the historically formed social attitude to nature as a value. At the same time, human activity, as a morally regulated life activity, is not based on purely natural determinations, but in a new quality of the natural-historical process, the basis of which is not nature itself, but the value of nature as a derivative of social progress. This gives grounds for asserting that the absolute value of life has becomes

стверджувати, що базовою основою сучасної екологічної етики постала абсолютна цінність життя.

Показано, що екологічна етика – важливий аспект у становленні екологічної освіти і створює нові цінності для збереження людського буття.

Висновки. Отже, незважаючи на розробку більш реалістичного способу осмислення і втілення в дійсність основних цінностей екологічної етики, що знайшли своє вираження в низці документів, представники нової громадськості виявили необхідність актуалізації проблем гуманістичного ставлення до світу, які показали важливість перегляду сутнісних характеристик екологічної етики.

Глобальні проблеми сучасної екологічної кризи можна розв'язати лише системно. А через те проблема полягає в тому, щоб цьому процесу надати соціально-гуманістичного спрямування. Адже вирішення сучасних екологічних проблем важко уявити без звернення до екологічної етики і екологічної освіти.

Ключові слова: ековіталізм; екологічна етика; абсолютна цінність життя; екологічна освіта, природа; гуманізм; відповідальність; моральні цінності, глобальна екологічна криза.

the main basis of modern environmental ethics.

It is shown that environmental ethics is an important aspect in the formation of environmental education and creates new values for the preservation of human existence.

Conclusions. So, despite the development of a more realistic way of understanding and implementing the main values of environmental ethics, which were expressed in a number of documents, representatives of the new public found the need to update the problems of a humanistic attitude to the world, which showed the importance of revising the essential characteristics of environmental ethics.

The global problems of the modern ecological crisis can only be solved systematically. And because of that, the problem is to give this process a socio-humanistic orientation. After all, it is difficult to imagine the solution of modern environmental problems without turning to environmental ethics and environmental education.

Keywords: *ecovitalism; environmental ethics; the absolute value of life; environmental education, nature; humanism; responsibility; moral values, global environmental crisis.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Екологічна ситуація сучасного світу досить складна, така що потребує переосмислення феномену людської цивілізації і місця в ній людини. “...Людському буттю на планеті загрожує не сама по собі фундаментальна наука й породжувана нею індустрія супертехнологій, а жага їхніх творців тотальної влади над глобальною еволюцією фізичного, хімічного, біологічного й соціального космосів...Перетворення людини на постлюдину – не наслідок, а чинник людської жаги тотальної влади над незліченними ресурсами Всесвіту” [13, с. 74]. Тож такі дії призводять до висновку, що сучасна людина відчуває все зростаючу тривогу щодо можливого наближення світового суспільства до швидкого зростання наукового, технічного прогресу, внаслідок розвитку проривних інновацій та створення штучного інтелекту.

Водночас актуальним постає питання і щодо іншої загрози для людини і природи: динаміка постіндустріальної цивілізації зберігає антигуманістичну тенденцію, створюючи нові небезпеки, що загрожують свободі, справедливості, здоров'ю та життю. “Ця проблема вирішується через розуміння сучасною людиною, яка обтяжена провинною за ті глобально-конфліктні ситуації, викликані її утопічними уявленнями про безконфліктний шлях у майбутнє, а так само невмінням вирішувати властиву людському буттю конфліктність, орієнтуючись не на економічно-технічне зростання, яке визначається природничим інтересом, а на розумність, що несе у собі моральну необхідність”

[3, с.189]. Окрім того, стало важливим з'ясування складнощів і загроз людському існуванню за умов постіндустріально-технологічного суспільства, що призвело теоретиків коеволюції до низки основоположних висновків, які вплинули не лише на принципи положення, а й знайшли своє вираження у перегляді методологічних установок і змістовних визначень екологічної етики як науки. “Трагізм сьогодення полягає в тому, що для заміни нинішньої системи природокористування залишається, як передбачають вчені, вельми мало часу. Тому питання зміни колективної поведінки людства постає не тільки як теоретичне завдання, а й як нагальна потреба, пов’язана з пошуком шляхів виживання людського суспільства” [11, с. 8]. Якщо говорити про загострення зазначених проблем, то це змушує переосмислити провідні морально-етичні положення життєдіяльності людини і суспільства, а саме це і є одним із завдань екологічної етики.

Відповідальність за майбутнє, а отже, і питання про гуманізм прогресу пов’язується з перспективою формування гідного людини буття, де центральне місце займає дослідження прогресу в аспекті етико-екологічних цінностей, які найбільше окреслюють усі взаємозв’язки людей з позиції абсолютної цінності життя. Етико-екологічна критика спрямована проти прогресу та техніки у тому смислі, що вона націлена на невиправдане ототожнення зростання та прогресу. Кількісний прогрес веде не тільки до бажаних і добре відомих нам економічних результатів, але в еволюційно-біологічній перспективі загрожує катастрофою, що в екстремальному випадку означає знищення всього людського роду на Землі. “Посилено екстенсивне господарювання людини спричинило загрозу якісних змін біосфери. У наш час із трьох потоків, що визначають баланс кругообігу планетної речовини: абіогенного (геологічного), біогенного (біосфери) та техногенного, обумовленого впливом людини, техногенний потік став провідним” [5, с. 60]. Звідси випливає, що всяка надмірна перевага одного з функціональних елементів не призводить до поліпшення цілого, а містить у собі зародок його загибелі. Спираючись на нове бачення світу, враховуючи корінні зрушення, що відбулися в ньому, програма екологічної етики при виробленні вихідних принципів, основних цінностей і системи поглядів на вирішення доленосних проблем людства робить головний акцент на формування екологічної свідомості.

Це означає, що перетворення людиною природи, які базуються на досягненнях техніки, що руйнують біосферу, а звідси виникають інші загрози, поставили завдання перед наукою й освітою про необхідність відмовитись від антропоцентризму, а з тим і так званого олюднення природи, що і стало нагальним завданням сучасної екологічної етики з орієнтацією на абсолютну цінність життя.

Мета статті: надати філософське осмислення ековіталізму як засадничому принципу сучасної екологічної етики. Головне завдання екологічної етики потребує не лише навчитись оберігати природу й навчити цього інших, але й у своєму ставленні до неї керуватись розумінням абсолютної цінності природи як цінності самого життя. Ця нова етико-філософська концепція означає, що і в людській свідомості, і в людській діяльності мають надаватись пріоритети моральним цінностям, екологічним чинникам, а екологічним знанням належить стати засадою сучасної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Унаслідок вивчення теоретичного матеріалу було обґрунтовано ідею про абсолютну цінність життя як методологічну засаду екологічної етики. Засадничим джерелом стали:

концепція ноосфери В. Вернадського, принцип відповідальності Г. Йонаса, О. Леопольда, етика життя А. Швайцера, раціовіталізм Х. Ортеги-і-Гассета, принцип ековіталізму В. Гура.

Ґрунтуючись на ідеях філософів, роботи яких містять конкретні завдання щодо захисту природи, втілення екологічного знання, моральних цінностей в освіту, в практику, зокрема це праці: В. Андрущенко, О. Базалука, В. Баранівського, Г. Берегової, Т. Гардашук, В. Гура, А. Єрмоленка, М. Кисельова, В. Крисаченка, К. Корсака, З. Самчука та інших науковців. Проте згадані проблеми до сьогодні продовжують бути предметом наукових досліджень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом своєї історії існування люди навчилися не тільки виживати у протиборстві з природою, а й шанувати її, бережливо користуватися природними багатствами і передавати цей досвід у спадок від одного покоління до іншого. Проблема осмислення світоглядних бачень стала центральною в українському літописі, який охоплює дві тисячі років “Велесовій книзі” – книзі українських традицій, подій історичних, культурних в житті тогочасного суспільства. Однією з провідних думок “Велесової книги” постало також питання духовної, моральної, природної кризи та свідомі спроби зупинити процес їх наростання. “І тако дозріємо до раю нашого і узріємо квіти красиві, і дерева, і луки. І станемо в'яну в'янити од полів тих, і житву трудити, і ячмінь полоти, і пшоно-просо збирати до закутів Сварожих. І се одречемось од злих діянь наших. І прилучимося до добра” [2]. Звичайно ж, національний світогляд українців завжди включав гуманізм, мужність, прагнення до свободи, любов до природи. Пам'ятка праукраїнської історії та культури містить одну з провідних думок про прихід нових часів, коли відбулася втрата перевірених тисячоліттями, світоглядних принципів. Тогочасне суспільство, згідно з цими уявами, втратило нерозривний зв'язок зі своєю основою буття, тобто з Космосом і Природою. “Наслідком таких змін у світогляді стало те, що люди у своїй життєдіяльності почали керуватися вже не уявленнями про універсальний космічний “закон” (“Наву праву”), а міркуваннями виключно соціального змісту...це проблема втрати світоглядних орієнтирів, з якими пішли у небуття одвічні й непорушні правила життя пращурів...Адже людство, втративши зв'язок з Природою, стоїть зараз на світоглядному роздоріжжі. Більше того – перед загрозою самознищення” [12, с. 199-200]. Отже, одна з головних проблем, порушених у “Велесовій книзі” – проблема втрати світоглядних принципів, з якими пішли у небуття одвічні й непорушні гуманістичні настанови життя наших пращурів.

Звісно, що й до тепер ці питання лишаються доволі актуальними. “...сучасна екологічна криза характеризується цілим комплексом таких проблем: зміна клімату внаслідок викидів парникових газів, зростання чисельності населення, виснаження природних ресурсів, недостатня кількість і забруднення прісної води, зникнення лісів та спустелення, зменшення біорізноманіття, ерозія ґрунтів, виснаження озонового шару у стратосфері, підвищення рівня ґрунтових вод, танення льодовиків внаслідок підвищення температури, урбанізація, поширення захворювань, пересихання річок тощо” [11, с. 23]. Нині спостерігаються ознаки напруження щодо цих питань, що може призвести до переростання екологічної кризи в екологічну катастрофу, яка загрожуватиме знищенням усього живого на планеті Земля.

Останнім часом досить актуалізується екологічна розумність, яка робить нову установку для екологічної етики, що визначає як в методологічному, так і в

нормативному відношенні постановку питання про основні антропологічні характеристики існування людини, тобто про ековіталізм. Епістемологічні установки експлікуються не з філософських, моральних, світоглядних основ, а з наочних уявлень про небезпеки, коли негативне, тобто антижиттєве, стає в методологічному плані відправним для виходу на позитивне вирішення науково-теоретичних проблем як екоетичних.

Оскільки визначальним моментом неоекзистенційної ситуації, яка ставить під загрозу життя людини, є проблема збереження природних основ людського буття, оскільки саме екзистенційно-онтологічний сукупно-цілісний підхід до розуміння людини дає підстави розглядати її природну обумовленість як ековіталістичну ціннісну субстанційність “картину людини”. У сучасній “картині людини” визначальним є положення: “людина має вижити”. Тому субстанційний момент теперішнього людського буття – гранична ситуація (вижити-жити) – і в методологічному, і в змістовно-буттєвому плані вказує на двобічність людського буття, а отже, на сукупний, ековіталістичний підхід до його моральних засад. А відтак, базовою основою екологічної етики стала абсолютна цінність життя. “Абсолютна ековіталістична цінність суспільної людини, що впливає звідси, вбираючи в себе гідність особистості як її права на “вижити” і “жити” в їхній нероздільній єдності, але вже в новому співвідношенні в порівнянні з природністю (тілесністю) і соціальністю, зумовленою техніко-економічними детермінаціями, моральний аспект гідності людини як вихідної цінності екологічної етики” [3, с.190]. Право кожного на життя дає більш реалістичне трактування гідності людини як абсолютної цінності – вихідного моменту конструювання екологічної етики.

З цих міркувань випливає, що антропоцентрична “боротьба з природою” замінюється ековіталістичним ставленням до неї, у результаті екологічне оновлення постіндустріального суспільства постає як дилема так-ні, тобто передусім як мирний союз з природою. З точки зору оновлення екологічної етики як науки означає, що реальні характеристики моральних цінностей буття в позитивному плані визначаються орієнтацією на вільне самоздійснення людини, але при цьому ціннісним критерієм морального самоствердження особистості є її здатність зрозуміти та практично попередити можливість катастрофи, оскільки в основі кожного поодинокого морального факту безпосередньо лежить планетарно-світова відповідальність (адже ми живемо у вік планетарних загроз). “Той факт, що руйнування довкілля спричинене геть мирною технікою, що служить людині – тож замість швидкого ядерного, здійснюється повільний апокаліпсис, – зумовлює те, що фізична загроза перетворюється на екзистенційну, якщо попереду проглядається глобальна біда, яка лише встановлює ще непов’язаний з відповідальністю імператив простого виживання” [6, с. 32]. Отже, проблема загрози в методологічному аспекті виступає не як визначальний, а опосередкований момент конструювання нормативно-ціннісних орієнтацій. Оскільки цілепокладання в принципі спирається в даному контексті на “основні цінності”, тому що вони базуються не на ірраціональній духовно-екзистенційній основі, а на абсолютній цінності життя, що виражає граничну ситуацію буття людства. “Істотним для сучасного розуміння людини тепер є не практичне чи природне ставлення до навколишнього світу, а життєво-ціннісне, коли “природа вже не виступає як підкорювана сила”. Інакше кажучи, йдеться не про владу людини над природою, а про освоєння себе через природу як цінність екзистенційного порядку” [3, с.192]. Тож стає ясно, що гранична ситуація, викликана базовою основою життя-

смерть людини, а в результаті – роду людського – перетворює природні з основ життя на цінність життя.

Основою для формування екологічної етики стали ідеї О. Леопольда, А. Швайцера, концепції Г. Йонаса та інших учених, екологів, філософів, які пропагували філософське обґрунтування етико-екологічних концепцій, екологічних питань, виробляли основні концепції екологічної етики.

Екофілософ, відомий натураліст, природоохоронець О. Леопольд у своїй праці «Альманах піщаного графства», яка стала класикою тверджень про збереження навколишнього середовища, писав, що поняття про землю, як про спільність, складає основу екології, але любов і повага до землі належить етиці. Про те, що земля збагачує культуру, відомо здавна, але в останній час цей факт дуже часто забувається. На його думку, люди часто не оберігають землю, тому що вважають її своєю власністю, а ось коли зрозуміють, що земля – це спільність, до якої належать і вони самі, то, можливо, почнуть користуватися нею з повагою. Він пояснює необхідність етичного ставлення до всіх складових природи: ґрунту, води, рослини, тварини, людини – і доводить, що підхід до природи лише з економічних позицій поглиблює екологічні та етичні проблеми. «Щоб відкрити шлях становлення етики, достатньо лише одне: припинити вважати, що ставлення до землі є суто економічною проблемою». Тому, коли сьогодні йдеться про екологічну етику, то в основі своєї концепції вона мусить бачити право на існування будь-якого виду тваринного, рослинного, незалежно від його економічної вартості. При цьому людина має змінити свій статус завойовника на рівноправного члена спільності. Крім того, природа виховує людину й дає їй знання, які роблять її добрішою, відповідальнішою і толерантнішою [1]. Це свідчить, що природа дає людині не лише ресурси, а й етичне і естетичне виховання.

Врешті-решт слід визнати, що вирішення екологічних проблем можливе лише за умов загальної суспільної діяльності, яка керується принципом відповідальності за природу. О. Гюфе зауважує: “Для конкретної відповідальності установлюється всезагальний масштаб. Він не висловлюється патент-рецептом, а несе у собі головне питання... про спасіння, підтримку, захист життя як утвердження гідного людини життя і життя на краю загибелі, коли природа піддається факторам ризику і руйнування. Інакшими словами, дане питання трансформується в імператив: так, щоб людське життя не руйнувалося, а навпаки, відтворювалося і його умови постійно б покращувалися” [15, с. 86]. Вживанням та гуманним життям не можна нехтувати, тому що ми не маємо права обмежувати іншим їхнє право на життя: ні нашим сучасникам, ні навколишньому світу, ні нащадкам. Через це так важливо, щоб екологічна освіта орієнтувалася не тільки на збереження життя, але й на покращення його умов. “Поряд з отриманням знань і вмінь, через оцінку яких, власне, і легітимізується вища освіта в суспільстві, студенти за роки свого навчання набувають соціального досвіду, який закладає в їхні особистості певні цінності як життєві орієнтири, що формують засади й контури їхнього світогляду, з яким вони потім йдуть у самостійне життя і творять соціальну дійсність” [14, с. 563]. Окрім того, вирішення екологічних проблем повинне полегшувати наше життя та поліпшувати добробут. Через те екологічні знання необхідно включати в навчальні програми всіх без винятку дисциплін: і технічних, і гуманітарних.

У своїх роботах філософ-пропагандист екологічної етики, екологічної освіти Г. Йонас висловлює думки щодо “Етики майбутнього”, яка повинна стати

компонентою екологічної освіти. Його намагання проявляються в тому, щоб подолати відстань між суцим і належним і таким чином подолати в етиці антропоцентризм. Отже, подолання антропоцентризму в етиці і внесення змін в її змістовні характеристики “... роблять інтерес до збереження природи моральним інтересом” [9, с. 21]. Можна зауважити, що екологічна етика для гуманного життя антропоцентризм повинна замінити на ековіталізм, виходячи з цього, на місце імперативів, що регулюють міжлюдські стосунки, поставити імператив збереження людського буття, тому що людство має жити в майбутньому, поєднати вимогу збереження людини із вимогою збереження природи, коли природа й людина утворюють єдину гармонійну систему.

Багато пишуть про екологічне навчання школярів, студентів, проте формування практично дієвої екологічної свідомості на всіх рівнях буде залишатися безплідним до тих пір, поки його підґрунтям, його теоретичною засадою не стане екологічна етика. Крім цього, теоретично доводиться, що шкоду сучасній Україні завдають воєнні дії, екологічно шкідливі промислові виробництва, сільськогосподарське перевантаження землі мінеральними добривами та інші негаразди. Інакше кажучи, із різноманітних засад і напрямків обговорюються проблеми природи як об'єкта діяльності людини. Безсумнівно, екологічна етика виводить сутність сучасної екологічної кризи в першу чергу з кризи суспільної свідомості “...а не зводить її до браку знань, технологій або природних ресурсів. Вона намагається запропонувати програму дій, що їх треба вжити для переходу до суспільства, яке здатне було б існувати у гармонії з природою” [4, с. 85]. Тому цілком слушною є думка, що провідний моральний принцип екологічної етики перед суспільством полягає в охороні та гуманізації людського життя, та різноманітного довкілля, при чому не тільки з огляду на наше покоління, а й з огляду на наших нащадків.

Основне завдання екологічної етики як галузі філософського знання – це дослідження людського життя, моральної відповідальності людства щодо тваринного та рослинного світу, біосфери тощо. Етика розглядає природу не з навчально-детермінантних засад, тобто не практично й утилітарно, а підходить до неї аксіологічно. Вона вбачає в ній абсолютну цінність смисложиттєвої діяльності людини. Тому управління формуванням екологічної свідомості повинно починатись не з вказівок і постанов чиновників, а з розуміння природи не просто як цінності, хоча і абсолютної, а як щонайвищої святості [1]. Адже для дійсно моральної людини будь-яке життя повинно бути священним, навіть те життя, яке з людської точки зору бачиться нижчестоящим.

У результаті редукування методологічних основ етики відповідальності до ековіталістичних засад вносить зміни в механізм здійснення як самого пізнавального процесу, так і змістовних визначень сукупного знання. У світлі ековіталістичної картини гідності людини, в першу чергу, як її права на життя, виникає необхідність надання онтологічному статусу суб'єкта такого тлумачення, що пізнає, інтегрує в собі плюралістичність різних сутнісних його характеристик. Елементи етики нових відносин усвідомлюються як життєві лише через екологічну ціннісну орієнтацію. “Дисгармонія між духовно-етичним та матеріальним розвитком людства призводить до того, що сучасна людина за умов успішного науково-технічного поступу все більше відчуває дискомфортність власного існування. Вражаючий успіх технологій та немислимий діапазон споживацьких практик не додали людині доброти, гуманності, вихованості, гідності. Скоріше навпаки...Довкілля не можна ні зводити до об'єкта маніпуляції та експлуатації, ні абсолютизувати й ставити

понад гідність людської особи” [10, с. 9-10]. При цьому зрозуміло, що екологічна криза однозначно трактується як моральна проблема.

Звідси виходить, що особливій уваги набуває екологічна етика, завдання її полягають у певній гармонії з природою, в усвідомленні системи цінностей на засадах ековіталізму. Проблема гуманізму у світлі екологічної проблематики набуває нового змісту. Гуманізм, котрий визнає цінність кожної людини як особистості, її право на свободу, на щастя, на життя в чистому природному середовищі, в результаті змінює антропоцентристські цінності на нові, які враховують нерозривний зв'язок людини з природою. Тому головною рушійною силою сучасності повинен стати шлях до гуманізації, гуманітаризації і екологізації.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Висунуте на передній план екологічної етики тлумачення морального зобов'язання через призму розумності, в змістовні визначення якої тепер включається проблема відповідальності, що конкретизується ступенем небезпеки, дозволяє екологічну етику розглядати не як етику, що абсолютизує обмеження, а як можливість з їх допомогою враховувати і осмислювати небезпеки для вирішення смисложиттєвих задач. Отже, слід звернути увагу, “що природа і культура взаємоперетинаються, вони не доконечно чимось протилежні одна до одної, а взаємодоповнювані складники одного й того самого витвору. Природа – це не тільки довкілля людини, а й складник її культури. Так само і людина та її культура – це не просто частина природи, а отже тільки її довкілля. Людина разом із культурою утворює саму цю природу, так звану “другу природу” [11, с. 213]. А тому проблема полягає в тому, щоб цьому процесу надати соціально-гуманістичного, ековіталістичного спрямування.

Звідси слідує висновок, що пріоритетними є такі орієнтації, які не обмежують, а вибудовують перспективу людських устремлінь. З іншого боку, орієнтації на основні цінності, замість простих етичних постулатів, повинні включати аналіз ситуацій, тенденцій, інтересів і сил, від яких залежить відповідальне вирішення назрілих глобальних проблем. Звідси впливає специфіка ековіталістичної свідомості людини як концептуальної з погляду філософсько-етичної наповненості її діалогічності у процесі актуалізації відповідальності та перспективи позитивного майбутнього. У такий спосіб екологізація освіти стосується насамперед переосмислення техніко-цивілізаційних теорій, а з тим і людської практики на засадах ставлення до природи як до абсолютної цінності життя.

У такий спосіб, істотним моментом новизни є трактування принципу екоетичної розумності через концепцію ековіталізму в екологічній етиці, що пояснює співвідношення ціннісно-цільових установок зі способами реалізації через зважений підхід до небезпек.

Перспективи подальших досліджень полягатимуть в утвердженні чітких завдань сучасної екологічної етики щодо регулювання взаємин суспільства з природою і гармонійного вирішення екологічних питань за допомогою концепції ековіталізму. Загалом етична раціональність мовить про недостатній ступінь вивченості зазначеного предметного поля, що зумовлює потребу у необхідності підпорядкувати технологічний прогрес настановам абсолютної цінності життя та зробити його підконтрольним вимогам моральної відповідальності екологічної етики майбутнього.

Список використаних джерел:

1. Анацька, НВ 2016, *Екологічна освіта: знання і життєво-ціннісні орієнтації сучасної людини*. Дисертація кандидата наук, Київ, Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, 220 с.
2. Велесова книга. Народний епос (n. d.). Доступно: <<https://www.ukrlib.com.ua/narod/printout.php?id=11&bookid=0>>. [31 Січень 2024].
3. Гур, ВІ 1997, *Етична концепція німецької соціал-демократії (історико-філософський аналіз: Бад-Годесберг, 1959 - Берлін, 1989)*. Монографія, Київ: Центр соціальних досліджень ім. В. Старосольського, 256 с.
4. *Екологічні виміри глобалізації 2006*, Монографія, автори: Кисельов, ММ, Гардашук, ТВ, Зарубицький, КЄ та ін., Київ: Вид. ПАРАПАН, 260 с.
5. *Етика – вчення про смисл життя 2008*, Навчально-методичний посібник, автори: Гур, ВІ, Свідло, ТМ, Анацька, НВ та ін., Київ: НТУУ “КПІ”, 80 с.
6. *Етика майбутнього 2003*, Збірник статей, ред. Т. Майєра і С. Міллер, пер. з нім. Київ: Основні цінності, 262 с.
7. *Етос і мораль у сучасному світі 2004*, Монографія, автори: Аболіна, ТГ, Єрмоленко, АМ, Кисельова, ОО та ін., Київ: ПАРАПАН, 200 с.
8. Єрмоленко, АМ 2010, *Соціальна етика та екологія. Гідність людини – шанування природи*. Монографія, Київ: Лібра, 416 с.
9. Йонас, Г 2001, *Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації*, пер. з нім. Анатолій Єрмоленко, Володимир Єрмоленко, Київ: Лібра, 400 с.
10. Кисельов, ММ, Гардашук, ТВ, Грабовський, СІ та ін. 2015, *Антропосфера: сучасні інтерпретації*. Монографія, Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 192 с.
11. Марушевський, ГБ 2008, *Етика збалансованого розвитку*. Монографія, Київ: Центр екологічної освіти та інформації, 440 с.
12. Ніколова, НІ 2018, *Давня культура України у світовому контексті*. Монографія, КПІ ім. Ігоря Сікорського, Київ: Політехніка, 216 с.
13. Природознавство і гуманітарія. Пошуки взаєморозуміння 2009, Монографія, автори: Лук'янець, ВС, Кравченко, ОМ, Мороз, ОЯ та ін., відп. ред. Лук'янець, ВС, Київ: ПАРАПАН, 317 с.
14. Рябченко, ВІ 2015, *Вища школа України в загальноцивілізаційному контексті : соціально-філософський аналіз з позицій світоглядно-компетентнісного підходу*. Монографія, Київ: Фітосоціоцентр, 674 с.
15. Hrsg. Meyer Th. & Miller, S 1986, *Zukunftsethik und Industriegesellschaft*, München: Schweitzer, 169 p.

References:

1. Anatska, NV 2016, *Ekolohichna osvita: znannia i zhyttievo-tsinnisni oriientatsii suchasnoi liudyny (Environmental education: knowledge and life-value orientations of modern man)*. Dysertatsiia kandydata nauk, Kyiv, Instytut vyshchoi osvity Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy, 220 s.
2. Velesova knyha. Narodnyi epos (Veles book. Folk epic) (n. d.). Dostupno: <<https://www.ukrlib.com.ua/narod/printout.php?id=11&bookid=0>>. [31 Sichen 2024].
3. Hur, VI 1997, *Etychna kontseptsiiia nimetskoï sotsial-demokratii (istoryko-filosofskyi analiz: Bad-Hodesberh, 1959 - Berlin, 1989) (The Ethical Concept of German Social Democracy (historical and philosophical analysis: Bad Godesberg, 1959 - Berlin, 1989))*. Monohrafiia, Kyiv: Tsentr sotsialnykh doslidzhen im. V. Starosolskoho, 256 s.
4. *Ekolohichni vymiry hlobalizatsii (Ecological dimensions of globalization) 2006*, Monohrafiia, avtory: Kyselov, MM, Hardashuk, TV, Zarubytskyi, Kİe ta in., Kyiv: Vyd. PARAPAN, 260 s.
5. *Etyka – vchennia pro smysl zhyttia (Ethics - teaching about the meaning of life) 2008*, Navchalno-metodychnyi posibnyk, avtory: Hur, VI, Svidlo, TM, Anatska, NV ta in., Kyiv: NTUU “KPI”, 80 s.
6. *Etyka maibutnoho (Ethics of the future) 2003*, Zbirnyk statei, red. T. Maiiera i S. Miller,

- per. z nim. Kyiv: Osnovni tsinnosti, 262 s.
7. *Etos i moral u suchasnomu sviti (Ethos and morality in the modern world)* 2004, Monohrafiya, avtory: Abolina, TH, Yermolenko, AM, Kyselova, OO ta in., Kyiv: PARAPAN, 200 s.
 8. Iermolenko, AM 2010, *Sotsialna etyka ta ekolohiia. Hidnist liudyny – shanuvannia pryrody (Social ethics and ecology. Human dignity is respect for nature)*. Monohrafiia, Kyiv: Libra, 416 s.
 9. Ionas, H 2001, *Pryntsyp vidpovidalnosti. U poshukakh etyky dlia tekhnolohichnoi tsyvilizatsii (The principle of responsibility. In search of ethics for a technological civilization)*, per. z nim. Anatolii Yermolenko, Volodymyr Yermolenko, Kyiv: Libra, 400 s.
 10. Kyselov, MM, Hardashuk, TV, Hrabovskyi, SI ta in. 2015, *Antroposfera: suchasni interpretatsii (The Anthroposphere: Modern Interpretations)*. Monohrafiia, Nizhyn: Vydavets PP Lysenko M. M., 192 s.
 11. Marushevskiy, HB 2008, *Etyka zbalansovanoho rozvytku (Ethics of balanced development)*. Monohrafiia, Kyiv: Tsentr ekolohichnoi osvity ta informatsii, 440 s.
 12. Nikolova, NI 2018, *Davnia kultura Ukrainy u svitovomu konteksti (Ancient culture of Ukraine in the world context)*. Monohrafiia, KPI im. Ihoria Sikorskoho, Kyiv: Politekhnik, 216 s.
 13. *Pryrodoznavstvo i humanitariia. Poshuky vzaiemorozuminnia (Natural science and humanitarianism. Searches for mutual understanding)* 2009, Monohrafiia, avtory: Lukianets, VS, Kravchenko, OM, Moroz, OIa ta in., vidp. red. Lukianets, VS, Kyiv: PARAPAN, 317 s.
 14. Riabchenko, VI 2015, *Vyshcha shkola Ukrainy v zahalnotsyvilizatsiinomu konteksti : sotsialno-filozofskiy analiz z pozytsii svitohliadno-kompetentnisnogo pidkhodu (The higher school of Ukraine in the general civilizational context: socio-philosophical analysis from the perspective of the worldview-competency approach)*. Monohrafiia, Kyiv: Fitosotsiotsentr, 674 s.
 15. Hrsg. Meyer Th. & Miller, S 1986, *Zukunftsethik und Industriegesellschaft*, München: Schweitzer, 169 p.

DOI 10.33930/ed.2019.5007.48(1-3)-2

УДК 27-42:796]:316.61

**МОРАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ВПЛИВ КОНВЕРГЕНЦІЇ
ХРИСТІЯНСТВА ТА СПОРТУ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ**
*MORAL AND EDUCATIONAL INFLUENCE OF CONVERGENCE OF
CHRISTIANITY AND SPORTS ON PERSONALITY FORMATION*

А. О. Кислий

Актуальність теми дослідження. Помітні соціально-економічні та суспільно-політичні трансформації в українському суспільстві, викликані зовнішньою військовою агресією, актуалізували тему переосмислення відомих та пошуку нових орієнтирів у розвитку людини. Для філософії та педагогіки важливим залишається питання дослідження надійних основ морального виховання особистості.

Постановка проблеми. Проблема

Urgency of the research. Noticeable socio-economic and socio-political transformations in Ukrainian society, caused by external military aggression, actualized the topic of rethinking the known and searching for new guidelines in human development. For philosophy and pedagogy, the question of researching the reliable foundations of moral education of the individual remains important.

Target setting. The problem of the